

STRAUMĒNI

EDVARTS VIRZA

STRAUMĒNI

Oskara Noriņa
ilustrācijas

821.174-3

Vi 760

Vāka un grāmatas dizainu adaptēja **Ilze Isaka**

Oskara Noriša ilustrācijas no 1942. gada apgāda
“Zelta ābele” izdevuma

Grāmatas teksts sagatavots pēc 2015. gada
Apgāda Zvaigzne ABC izdevuma.

Edvarts Virza

STRAUMĒNI

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Projekta vadītāja *Bārbala Simsons*

Korektore *Zinta Stikute*

Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,

Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4447.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana
vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.

Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Edvarts Virza

© Imants Ziedonis, priekšvārds, 1989

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2024

ISBN 978-9934-32-301-0

Divas lielas dziesmas

Katrai tautai ir vismaz divas lielas dziesmas – viena par varoņiem otra – par mājām. Kad abas tās saplūst kopā, pasauli pārsteidz Augstādziesma. Latviešu Augstādziesma guļ Dainu sējumos kā Burtnieku ezerā, vēl ārā neiznesta pils, vēl neizcelts skaistums. Krišjānis Barons, Brīvzemnieks, Valdemārs, Visendorfs ieraudzīja gaisā ezeru peldam, sauca to vārdā, ezers nolaidās, tauta, “Dainās” ieraudzīta un vārdā saukta, ieņēma savu gultni. Bet vēl tajā guļ pils – kāda neizdibināta, neizsaukta kvintesence, galvenums, pats galvenums. Kādam vēl jānāk un šis kodols gaismā jāiznes – vienalga, eposā vai mācību grāmatā, traktātā, evaņģēlijā vai jaunveida vedā – šī tautas dzīves ziņa koncentrētā, blīvā veidā. Tā tad būtu mūsu Augstādziesma. Varbūt tieši par to domāja Tautas atmodas laika dzejnieki, piesaukdami Gaismas pili?

Bet varoņu dziesma mums jau ir. Tā ir dziesma par Lāčplēsi – tautas cerību varoni. Jā gan: Pumpuram un Rainim viņš ir cerību varonis. Cīnītājs, meklētājs. Ar cerību Pumpurs un Rainis viņu ievēd vēsturē,

gribēdami tautu uzmundrināt cīņā pret Melno. Nav nejausība, ka Lāčplēsis iet bojā. Cerību varoņi visi iet bojā. Visā cilvēces vēsturē. Jo viņiem pietrūkst tās pārcilvēciskās, varētu teikt, metafiziskās pārliecības, kāda ir ticības varoņiem. Cerību varoņi nav savā spēkā tik pastāvīgi kā ticības varoņi. Viņos ir drāma, pretstatu cīņa, sadalītība, kādas nav ticības varoņos. Tāpēc visas pasaules varoņdziesmas ir dramatiskas un traģiskas – iet bojā cīnītāji, varoņi, cerētāji, savu nenasnieguši. Tās ir cerību drāmas. Gan Pumpura, gan Raiņa Lāčplēsis abi kopā ir tāda varoņdziesma. Tāpat kā Aleksandra Čaka “Mūžības skartie”. Tauta laiž pasaulē varoņus. Uz dažādām debesu pusēm. Cīnītājus. Cerībā, ka viņi izcīnīs, uzvarēs, izrausies, ka “izaugs, jutīs, prātis, izvedīs”.

Tāds ir varoņa liktenis, tāda ir varoņdziesma – krist vai uzvarēt.

Mājudziesmā tāda varoņa nav. Nav izcilnieka, nav pārcilvēcīgā, nav tāda vienīgā un neaizstājamā. Tomēr – tad kas tajā ir galvenais? Garantija. Ka ir, ka bija un būs. Ka pastāvēs. Silta un sevī centrēta dzīvība. Vieta, caur kuru rit laiks un neko neaiznes prom, tikai pienes klāt. Aiziet varoņi, pazūd un neatgriežas, varoņi neko negarantē. Viņi ir mūsu cerību saukļi, bet mūsu eksistenci garantē šī vieta, pavards, mājas neuzvaramība, ticība mierīgam un mūžīgam mājas ritumam.

“Straumēni” ir ticības dziesma. Te dzied simtiem pārliecību. Debesu čurkstes, Lielupes straumes, nabagie un bagātie te savu pārliecību saved vienā svinīgā kopu ziņā.

Kas tā ziņa?

Jo “tā bija garīga ēka, ko viņi cēla, paši par to nedomādami, un, kamēr viņu istabas, laidari un klētis ar laiku nolietojās, tā māja, kas pacēlās viņu garā, pastāvēja, un pēc tās viņi izbūvēja savu zemi, kuras pamatos bija ierakti viņu tēvi”.

Varoņdziesmai ir mainības uzdevums. Mājudziesmai – nemainības.

Dzīves ziņa. Nemainības baušļi. Saules grieži. Aprītes svinīgums. Cilvēku gaitas cildenums, svēts darba rituāls, lūgšana, paļaušanās. Tas visprecīzāk – paļaušanās, paļāvība mūžos iestrādātai kārtībai. Iestrāde. Mūsu tautai tik zināmā.

Vēl ticīgāki lielumi. Mūžība pār Lielupi. Dievs liepā. Piena Ceļš pār debesīm.

Un no augsta skatu punkta – mājas. Kā tās ierīkojušās dabas liktajā auglībā, kā tās iegrozījušās krustceļos un šķērsvējos. Kā durvis iet uz durvīm, kā dzīvība iemin taciņas, kā veidojas sētas satiksmes noteikumi. Durvis, vārti, gatuves... Puķu dārzs, ogu dārzs, kāpostdārzs. Un taku starojuma vidū aka.

Te nedzīvo tikai cilvēki vien. Te dzīvo sienāži, putni, jēru un kumelju dvēseles un senču gari – aizgājēju

dubultnieki veļi. Un visu norišu gudrās mātes. Zemgales Vēju māte, apvāršņos Mežu māte, pārticības turētāja Gausa māte. Un Māra, vienmēr mainīgā, modei līdzī ejošā, it kā nupat ar saimnieku tirgū bijusi un pašu skaistāko tur sev noskatījusi: zaļā zīda lakatā...

Un it kā visa cilvēku esība te sapotēta uz viena celma, uz baltu sencelma "tikt" – pieticība, satiecība, pārticība, uzticēšanās, tikums, ticība.

Šī ir ticības dziesma. Jo mājudziesma. Varoņi aiziet un pazūd karos un cerībā. Varoņi aiziet pasaulē. Mājās paliek piederīgie. Jā, arī piesaistītie, sapītie un mazcerīgie. Tomēr – piederīgie. Mājudziesma ir uzticības dziesma.

"Straumēni" ir māju uzticības un ticības dziesma. Tas nu var likties ļoti neierasti, bet man liekas, ka "Straumēnos" arī ir Lāčplēsis un pat nedalītāks, vienotāks, tāds kā pasakā, kā senajā mītā. (Jo, raugi, Pūmpurs un Rainis taču stipro mītisko ticības Lāčplēsi pēc visiem eiropeiskās skolas likumiem ir sākuši analizēt, sadalīt, daļu arhaiskā Lāčplēša ticības atdodami Spīdaldas pārziņā.)

Bet tur "Straumēnos" taču nekāda Lāčplēša nav, jūs teiksiet, tur vispār nav varoņa!

Ir, ir. Visu laiku ir tēva nemaldības klātbūtne, Pērkonas spēks, vīru dūša. Tēva likumība te ielikta pat vēju virzienos, mēnešu nosaukumos. Un vārds Darbs ir tēvavārds. Un vārds Dievs ir tēvavārds. Un māju vārds

arī ir tēvavārdā. Vēsture, iznīcinādama tūkstošiem mūsu sētu, nemaz nedrīkstētu kāpt tribīnē un lepoties ar varoņdziesmām, ja tā ir iznīcinājusi varonim tēvu mājas. Tā ir iznīcinājusi mazo Lāčplēsēnu piedzimšanas lizdu. Kur lai rodas šodien valstsvīrs, režisors, čempions, varonis, vadonis, ja nav māju, kur uzaugt?

Un tā – “Straumēni” ir latviešu tautas mājdziesma. Vai “Straumēni” ir Augstādziesma?

Nav vis. Jo tajā nav abas dziesmas vēl kopā nākušas. Varoņdziesma mums vēl ir par sevi un mājdziesma par sevi. Saimnieks ar pasaulē gājēju varoni vēl nav sapraties un nav sastrādājies. Līdz pat šai baltdienai nē. Kalnugāzējs nīcina pats savu māju kāpas, Kokurāvējs spridzina pats savu lauku ozolus, Kurbads Ķēves dēls savu māti nodod valsts sagādē lapsām par barību, varonis septiņjūdžu zābakos skrien pa pasauli tūrismā un trimdā, mājā neko nepārvezdams, nepienesdams, un ar neredzamības un nedzirdamības cepuri galvā valsts ierēdnis slēpj savai tautai netalantīgos nodarījumus. Tad vēl politiķi ar “galdiņklājies” solījumiem un personisko pierišanos.

Bet tauta kopudziesmu meklē. Velk Māra Zālīte varoni pie mājām. Velk Jānis Peters mājas uz varonību.

Arī Virza darīja, ko varēja un kā saprata.

Kāpēc tāda poēma radās? Tāpēc, ka latvieši bija nobrieduši, lai to, kas viņos bija krājies gadsimtiem, – to vareno, to raženo sauktu vārdā. Un radās autors un

sauca vienkāršu mājvārdu, un visa Latvija atsaucās – viņš bija saucis pareizā diapazonā, pareizā sabiedriskā līmenī. Auga tautas saimnieciskā pašapziņa, savas zemes ieguvēja ideāli, tautas mūžsenie sapņi par turīgu un saticīgu sētu likās piepildāmies. Tautai vajadzēja, tauta gaidīja himnu zemei un mājai. Odu iedibinātai labietiskai kārtībai un darba veiksmei. Un vēl sagadījās tā, ka autors pats bija autoritārās idejas kaislīgs aizstāvis, viņš cēla un cildināja domu par varonību un tās svētību tautai, viņš bija par dižciltības koka – vienalga, dabiska vai mākslīga, vēsturiski ticama vai neticama, – veidošanu un zīmēšanu. Viņš bija heraldikas un hierarhijas drumslu kopālicēju iedvesmotājs – valstij vajadzēja ideju pamatos, standartus, karogus, bauslību. Ja nepaliks vēsture, paliks leģenda! Paliks tautas lūgšana – pēc tikumiskas vienības, pēc mazas visuvarošas kopības, pēc saimes! Tā radās Dziesma latviskajai mājai. Zemnieciskas paš aizsargāšanās un pašiedvesmošanās poēma. Ļoti starojoša un skaista ilgu sintēze, kur visas ilgas un cerības satecēja ticībā.

Nepaies ne divdesmit gadu, kad tikpat stiprs analītiķis ņems šo pašu īstenību un sadalīs reālistiskās sastāvdaļās, izdarīs “ilgu analīzi”. Un uzrādīs šīs ticības vājās vietas. Uzrādīs šķiriski asu un šķiriski nežēlīgu īstenību. Un par skaisto un vērienīgo idilli tikpat

vērienīgi smiesies. Tas būs Andrejs Upīts. Un romānu sauks "Zaļā zeme".

Nav mans nolūks šeit abus pretstatīt. Nedz arī viņi latviešu kultūras vēsturē pretstatīties ir speciāli prasījušies. Šeit gribu atzīmēt tieši to vērienīgumu un spēku, ar kādu abi autori ir ienākuši mūsu kultūrvēsturē – tas neapšaubāmi ir zemniecības spēks. Ne Virza savos franciskās kultūras dzejoļos, ne Upīts savos proletariāta zīmējumos tādus tautiskus dziļumus nerasniedz kā šajās zemes dziesmās. Eiropas zemnieku domā Hamsons ("Zemes svētība") un Reimonts ("Zemnieki") ir viņu abu līdzinieki.

Ar to es gribu teikt, ka ir laiks uzrakstīt mūsu zemnieciskās domas vēsturi. Ne tikai lauksaimniecības un ne tikai literatūras vēsturi, bet tautas ideālu vēsturi, zemnieciskās pašapziņas vēsturi, kas nāktu no zemnieku dienasgrāmatām (tādu ir daudz!), no Annas Brigaderes un Ilzes Indrānes, no Augusta Deglava un Kārļa Miesnieka, no Jāņa Poruka un Emiļa Melngaiļa, no mūsu kooperatoru centieniem, no latviešu selekcionāru brīnumdarbiem, no zemnieku politiķiem un viņu memuāriem, no deportāciju dokumentiem, no baznīcu sprediķiem, no krogu rēķiniem, no muižniecības arhīviem, no eksporta skaitļiem un kolhozu priekšsēdētāju biogrāfijām. Tad mēs redzētu, ar kādu vērienu mūsu inteligentā zemniecība (var teikt arī – zemnieciskā inteliģence) ir rāvusies ārā no savtības, no patības uz

lielākām apritēm, uz sabiedriski cildenu kārtību. Ar kādu tikumisku spēku mūsu zemnieku tauta ir atradusi vietu savām mājām ainavā, savai precei Eiropā un saviem bērniem pasaules kārtībā. Kā teicis autors – kā viņi “mēģināja izprast zemes gribu, kas necentās skaidri parādīties”.

Tādas domas man izraisa “Straumēni”.

Par mūsu zemniecības likteņgaitām, par viņu labiešu centieniem un nelabiešu mantkāri, par godprātību un godkārību un par to katastrofu, kas nāca pār viņu sētām ar kariem, ar vardarbību un kas pārlauza muguru bagātajiem labības šķūņiem, rijām, klētīm un visam Lāčplēša ciltskokam kopumā.

Kaut kādas likteņnojausmas jau paspīd arī “Straumēnu” skaistajās rindkopās.

...tie bij bagāti saimnieki, kas nebij paraduši nevienam ceļu griezt.

...valodās viņi centās atrast cits cita vājākās vietas, kas tos piespieda būt uzmanīgiem...

...visiem izplauka galvās neparasti sapņi, ko tie pieņēma par īstenību un gribēja sagrābt to rokām. Kam bija strīdīgs gars, tas bruka virsū savam iedomātam ienaidniekam, labsirdīgie runāja, nemitīgi viens ar otru bučodamies...

...žīdi, ieraudzījuši šo gājienu, trenca zirgus grāvjiem pāri taisni labībā, un pat zvirbuli, nekā laba neparedzēdami, uzreiz izbeidza savus karus ceļa malas

vītolos. Gājienam pa priekšu devās pamazs, bet plecīga auguma vīrs, kam bija liela slava kā stipriniekam, jo viņš reiz viens pats bija uzcēlis apgāzušos siena vezumu...

... un kā viņa aptina kokus ar savas pašas laukos audzētiem un pašas mājās savērptiem liniem, tā liels vadonis, griezdamš tautu, aptin to ar savām domām, lai tā turētos kopā un neizklīstu kā vēja dzīta migla...

Autors šīs fineses piemin tikai garāmejojot, bet arī tām, daudz, daudz izvērstākām, bija sava loma mazās turīgās tautas likteņgaitās. Katrā no šiem citātiem mēs šodien saklausām vēstures traģisko pieredzi, pieredzi, ko autors pats nepieredzēja un neparedzēja. Bet varbūt paredzēja? Ieklausieties:

“.. pilnu klēti ar tiem piekrāva, kur tie glabājās, līdz, veltos sakrautus, tos aizveda uz Jelgavu, un tur, sajaukti kopā ar citu māju liniem, tie pazaudēja savu vietas vārdu (pasvītrojums mans – I. Z.) kā jūrā ieplūdis upes ūdens. Tā visam, ko cilvēks rada, zūd vieta, nosaukums un līdzība, un, pišļos sakrīzdamš, tas gādā, lai nepietrūktu lielajā pulkstenī smilšu, kuru tecēšanu uzmanīdams, Dievs vēro savu mūžību.”

Tā ir. Bet tādos Dieva līmeņos mēs šodien šo grāmatu nemaz nejutamies tiesiski ievadīt un lasīt sākt. Kamēr neesam savas zemes kārtību atkal kārtībā veduši un atraduši savu pazaudēto, aizmirsto un nodzēsto vietas vārdu. Ir jāpaceļ atkal īstenība mūsu

iedvesmas augstumā. Bet iedvesma mūsu tautai ir stipra un gudra – deviņām duravām. Tās spēkā ir jāuzceļ mūsu mājas no jauna. Lai sanāca Jāņu bērni. No institūtiem un akadēmijām, no prezidijiem un komitejām. Un lai nespļauj akā, no kuras dzert brāļiem. Ir jāuzceļ izgāztie vārtu stabi. Dievs deva ielīčus un pakalņus, strautus un ozolus. Tik cēlāi vietiņā. Tik liels variāciju skaits dabas ainavā, kāds ir, braucot pa Latvijas ceļiem, diez kur vēl tāds ir pasaulē! Tā izsaukušies daudzi mūsu viesi. Te ir mūsu mājas. Tikai tādā skaistā dažādībā var piedzimt stiprs Lāčplēsis, varonis un doties prom Varoņdziesmā. Mums pārējiem un nākošajiem paliek Mājudziesma, drošība un garantija.

Skaisti ir “Straumēni”. Tieši tik skaisti kā mēs. Jo tikai mēs varam pacelt īstenību savas iedvesmas augstumā.

Imants Ziedonis

Priekšvārds 1989. gada izdevumam

Marselīnei dāvināts

1

Ikviena būs rāmā vasaras dienā noraudzījies ezera, Lupes vai diķa dziļumā. Kad viņš kaut mirkli tur būs skatījies, viņu aizgrābs velgā atstaroto lietu skaistums, un ilgāki viņš pakavēsies to aplūkošanā nekā tad, kad viņš uz visām šīm parādībām raudzītos virs zemes. Jo ir liela izšķirība starp patiesām un atstarotām lietām. Jūs redzat velgā to atspīdumu: bērzs tur šūpojas un lokās vējā, bet bez trokšņa, putns dzied zaros, bet viņa dziesma nav dzirdama, un kalvju garie šķēpi gan krus-tojas, tikai viņu šalkoņu nemana tāpat kā spāru sauso zuzēšanu, kas noietušās to galos. Kādu lielu nāves līdzību mums rāda šī kustību pilnā, bet mēmā atspīdumu pasaule, kas redzama aiz visām lietām!

Atmiņa arī nav vairāk nekā cits kā pagājušās dzīves atspīdums mūsu prātā. Tāpēc iešana pa atmiņu pēdām ir iešana pa miroņu valstību. Apkārt mums izplešas daba vai nu savā zaļā varenumā, vai baltā sastingumā; cilvēks darbojas, raud vai smejas, bet Dievs ir atņēmis balsis visām šīm kustībām. Tikai dzejnieks, kas pastāvīgi ar Viņu sarunājas, var atmodināt aizmigušo

valodu. Viņš nolaiž trepes no debesīm taisni kādu māju pagalmā, un pa tām nokāpj zemē viņu senie iemītnieki. Bet, pirms mēs iepazīstamies ar viņiem, mums jāiepazīstas ar ceļu, kas ved uz šīm mājām, un sevišķi ar viņām pašām. Un tas ir nepieciešami vajadzīgs. Mājas gan cilvēks ceļ pēc sava ģimja un līdzības, bet uzceltas tās sāk dzīvot pašas savu dzīvi. Ikviens, kas tajās dzīvo, veidojas pēc tām. Jo vecākas tās ir, jo lielāks viņu iespaids uz iemītniekiem. Aizgājēju veļi, kas mīt istabas kaktos un sarunājas, naktīs sēdot pie pavarda plēnošām oglēm, novērš ar savu neredzamo un nejutamo smagumu jaunos saimniekus no viņu patvaļīgām gaitām. Neskaitāmiem pavedieniem viņi tos piesaista pie mājas senām nelaimēm un seniem priekiem. Un, kad jūs redzat jauno saimnieci tekājam no istabas uz klēti vai kūti un pašu saimnieku dodamies uz stalli, kā viņas noliektā galvā un mudīgā gaitā vai viņa muguras likumā atkārtojas mājas bijušo īpašnieku kustības! Kā no svešuma pārstādīts koks pārveido zarus pēc savas jaunās dzimtenes saules un vējiem, tā katras mājas pagājības vara izliec un pārveido cilvēkus. Mēs visi, saistīti pie rokām un kājām, paši pret savu gribu velkam sev līdz sen pagājušo dienu cēlās važas.

Ja jūs gribat šinīs mājās ietikt no ziemeļu puses, jums ilgi jāiet pa priežu mežu, ko šodien pusdienas saule karsē ar nesaudzīgu karstumu. Skābo smaržu, kas ceļas no pakrēšļos pūstošiem gružiem un nobirušām

skujām, pārspēj sveķu smarža. Izkusuši tie tek tievām strāvām lejup pa priežu brūnajiem stāviem un piepilda visu mežu ar brīnišķīgu vīraka garojumu, ko saule kvēpina debesīm par godu. Nav ne mazākā trokšņa visapkārt, ja neņem vērā čūskas, kas, ceļa karstajās smiltīs sildīdamās, jūsu soļus izdzirdušas, nočab sausajos viršos. Dažreiz var dzirdēt, ka priedēm vietām miza sagriežas vīstoklī, atraisās no stāva un nokrīt. Brīžam kaut kur ļoti tālu atskan baložu dūkšana, bet, kad iekūkojas nezināmā vietā dzeguze, liekas, ka piepeši jums nolaistos pāri lapu meža vēsā ēna.

Bet te jūs esat arī nonākuši krustceļos un nezināt, uz kuru pusī griezties. Jūs nosēžaties uz veca, plata celma, kas liekas še jau stāvējis no mēra laikiem, un uz brīdi tikai jūsu pašu sirds pukstēšana ir vienīgais trokšnis, ko jūs dzirdat. Tad piepeši gluži tuvu atskan ratu dauzīšanās pret ceļa saknēm, un pēc brīža jūs redzat braucēju, kam salmiem aptīta izkopts ratu pakalā un gara, liekta pīpe zobos. Tas ir zemnieks, kas dodas uz pļāvām, jo skāba putra dzirdama skalojamies no saulstariem rūpīgi apslēptā mucīnā. Kad jūs viņam prasāt ceļu uz Straumēniem, viņš izņem pīpi no mutes, brīnīdamies jūs uzskata, kā var tādas mājas nezināt, un tad, ne vārda neteikdams, norāda uz platāko ceļu, un aizbrauc.

Jūs atkal paliekat vieni paši, bet pēc kādas ceturtdaļstundas ilga gājiena uz reizi var just pārmaiņu. Sveķaina

un sausa meža gaisa vietā jūs apdveš zāļu valgā dvaša. Kad, mežam strupi nobeidzoties, jūs esat iznākuši malā, jūsu priekšā izplešas liels, zāļains klajums, kura vidū stāv ar savu mieru no zemes nemiera atraisījušies ozoli. Tās ir Lielupes pļavas, kurās vēl neviens siena pļāvējs nav rādījies. Grišļi mirdz un laistās saulē, pīles brīžam uzskrien gaisā un tad atkal smagi nokrīt ūdenī meldru ēnā, puķes izbārsta savu ziedu putekļus, un jūsu kājas no tiem jau tapušas gluži dzeltenas.

Jums vairs nav, kam ceļu prasīt, jo šinī stundā visi Zemgales ļaudis guļ vai nu klētīs, vai dārzu paēnās. Bet Straumēnus jau tāpat var pazīt bez prasīšanas. Augsts, žuburains ozols kā zaļš erceņģelis sargā šo māju, un kļavas un liepas drūzmējas tam apkārt. Liela bērzu birze tur silda saulē savas slaidās galotnes, un tās stāvi mirdz jums pretī spilgtā baltumā. No tālienes visi šie koki nav atsevišķi redzami, viņi saplūst kopā apaļos puduros, aizsegdami ēkas, un tikai kaļķiem apmestās rijas sienas spīd viņiem cauri. Jūs esat vienīgais gājējs šinī stundā zaļajā lauku ceļā, kura dziļās ēzes aizaugušas ar baltu āboliņu un kurš ir tik šaurs, ka divi rudzu lauki savij viņam pāri savas vārpas. Bet necik sen še kāds ir bijis, jo āboliņa laukā tikko pļauts sēks, un āboliņa biezumā nolikta izkaptis glabā uz sava asmens zaļās un vēl mitrās zāļu un ziedu lapas. Jūs gan esat gluži tuvu mājai, bet neviens nemana jūsu tuvošanos.

Visš šē ir ielaidies pusdienas snaudā, un aizmiguši liekas pat apiņi, kas vijas ap dārza sētu. Jūs tos pašķirat sāņus – un jums atveras dārzs un aiz tā sētšvidus. Ābeles ir lielas un vecas, un viņu zari augšā savijušies kopā. Garas un sulīgas zāles aug zem tām, un pa visu dārzu dzirdama skaņa krākšana. Jūs paskatāties vērīgāki un ieraugāt zem vidējās ābeles uz muguras gulošu cilvēku, no kura atplestās mutes nāk šīs dārķšķošās skaņas. Pēcpusdienas miegs viņu ir pārsteidzis – un viņš nokritis zālēs un aizmidzis, savu uzvalku pagalvi palikdams. Kāds putns, ziņkārības dzīts, zemu, zemu nolaidies pār viņu un dzied zaros savu dziesmu, saldinādams Dieva vispilnīgākā radījuma dusu. Skaidienā izstiepies guļ liels, raibs suns un, acis neatvērdoms, pa miegam ar kāju aizdenā mušas, kas lien viņam purnā. Smagi nogulušas laidarā – kūts jumta un lielo ošu ēnā –, gremodamas snauž govis, kaut kur nekustīgi raudzīdamās.

Tad piepeši jūs dzirdat kādu vienmuļīgu skaņu, kas ir daudz smalkāka nekā dzirnu rūkšana. Tā ir ātra un klusa un dzirdama tikai tāpēc, ka visapkārt nav manāms nekāds cits troksnis. Paskatoties vērīgāki, jūs ieraugāt pagraba priekšā zem lielas un tumšas kļavas uz soliņa sēdam sievieti. Klēpī viņa nolikusi toverīti un ar karoti ātri kuļ sviestu. Krējuma pods viņai stāv blakus, un viņa ir dziļi nogrimusi darbā. Galva, no

kuras norisis lakatiņš, tai noliekusies uz priekšu. Mati tai ir melni, sejs patumšs, un dziļi iegrimušās acīs spīd debesu laipnība. Skaistums viņas sejā ir atstājis tik dziļas pēdas, ka to nav iespējams aiznest sev līdzī laiks. Viņš tur tikai nometis žēlsirdību, piedošanu un visu lietu izprašanu – šīs brīnišķās puķes, kas uzplaukst cilvēka gara rudenī, piepildot to ar klusu saulainību. Kaut gan sviesta kūlēja sēž ēnā, bet kāds tievs stars, izlauzies cauri lapu biezoknim, krīt viņai uz galvas un padara to līdzīgu svētām sievietēm, kas skatāmas gleznās. Mājās viss guļ, aizmidzis liekas pat pusatvērtais logs, bet viņa viena dara savu darbu pusdienas karstumā zem kuplajiem zariem, vēsuma apdvesta, kas nāk no pagraba. Kad lielā ozola ēna jau sniegsies līdz kūts mugurai, viņa aiznesīs āboliņa plāvējiem ar rasu apsvīdušu sviestu un labi nobriedušu un acainu rudzu maizi, un saime to ēdīs teikdama un slavēdama.

Jūs pārļaižat skatu visapkārt mājai, un, ja jūs esat pilns nemiera, jūs kļūstat tikpat mierīgs, cik mierīgs kļūst jūrasbraucējs, redzēdams no sabangotā plašuma kuģi ieslīdam ostas rāmajos ūdeņos. Celiņi, kas iet no istabas uz klēti, kūtim un riju krustām un šķērsām pa pagalma mauru, ir gludeni un laistās kā galodas. Liekas, ka pa viņiem katru brīdi kājas staigā šurp un turp, bet tagad tikai kaķis žāvādamies slaistās pa viņiem, asti gredzenā sagriezis. Gandrīz visas ēkas še ir no apaļiem

baļķiem taisītas, un jumti, kas tās sargā, ir niedru vai kārņiņu. Pie katras ēkas noliktas viņai piederīgas lietas, un tām vajag būt ļoti vecām un ilgi lietātām, jo viņu rokturi spīd.

Bet, lai šīs mājas nebūtu tikai ēku kopojums, tās cieti iežogo stipru egļu stāpiņu sēta. Tie visi jau ir apsūņojuši, un, kas bijuši satrunējuši, ir apmainīti pret jauniem. Zem nojuma stāv kārtīgi sakrauta malka; sveķainā, kas der piekuram, atrodas atsevišķi no tās, ko dedzina katru dienu. Lai jūsu skats apstātos pie kādas ēkas apstādāmajiem, jūs redzat, ka tām vietām, kam postīdams gājis pāri laiks, pakaļ gājusi visu labojošā cilvēka roka. Un, kad jūs, neviena nemanīts, aplūkojat šīs mājas un izsekojat to saimnieka rīcībai, jums rodas pamats plašām domu būvēm. Kad dzejnieki runā par cilvēka darba mūžīgumu, tad tas nav velti sacīts. Mūžīga ir ne tikai dzeja un augsti debesīs ieaudzis tornis, bet mūžīga ir arī ēka un valsts, pār kurām nomodā stāv rūpīga saimnieka acs.

Jūs jau esat ilgi raudzījušies šīs mājas sētsvidū, un jums paliekas tā, it kā, skaidrā un dziļā akā skatīdamies, jūs būtu ieraudzījuši savas tautas jaunības seju. Jā, patiešām, tā ir tautas jaunība, kad jaunie neatšķeļas no vecajiem, bet kā zari pieaug viņiem klāt, un kopīgs viņiem ir klusums, un kopīga viņiem ir runāšana. Un šis gabaliņš kārtības, skaidrības un paklausības, ko jūs

redzat šinī mājā, ir īsumā skatītas visas neizmērojamās debesis pāri manai vecajai latviešu zemei.

Tā pusdienu, ko tagad guļ Straumēnu māju ļaudis, līdzinās it kā lielajai Radītāja pusdienai, kad Viņa darbs bija galā. Bet, kamēr Viņš savu darbu ir nobeidzis ar mūžīgu un nemainīgu pilnību, šo ļaužu darbam nekad nav beigu, un Dieva mieru viņi var pieminēt tikai savās lūgšanās. Viņu augstākā gudrība un laime ir dievišķas kārtības izprašana un piemērošanās tai. Viņi to ir uzminējuši, un tāpēc viņi guļ tik laimīgi uz zemes, ļaudami, lai koki viņiem pleš pāri savus zaļos un platos vēdekļus, remdinādami dienas karstumu.

Tam, kas strādā, piemīt gaiļa, šī visdīvainākā putna, nojautas. Kā gailis nojauž aiz visbiezākās tumsas ausmas tuvošanos, tā šie ļaudis visciešākā miegā zina savas celšanās laiku. Gandrīz reizē viņi atmostas – cits dārza zālē, cits istabā, cits klētī – un, plaši žāvādamies, dodas pagalmā, kur lielā saules gaisma viņiem apžilbina uz mirkli acis. Te ir sirmgalvji, pār kuru pagalvjiem dus svētums, meitas un puīši, kam asinis neaizmiegs, kaut viņu acis ir cieti miegā aizvērušās, un bērni, pie kuru pierēm kā pie debesīm kādreiz uzlēks nekad neredzētas zvaigznes. Saimnieks noliec vindu un nodzeras, un, ūdens pilieniem skaņi no spaiņa listot akā, uz grodiem zem kupla vītola sēdēdams, es klausos stāstu par veco Zemgales māju gada gaitās, par manu zemi un viņas mirušiem.